

RICHTLIJNEN VOOR NIEUWE RADICALEN

Lessen uit de geschiedenis van community organizing voor hedendaagse sociale actie

Femke Kaulingfreks

Kunnen sociaal professionals bijdragen aan sociale verandering en aan een meer rechtvaardige inrichting van de samenleving? Sinds een paar jaar is er weer meer aandacht voor deze vraag in het sociaal domein. Er is hernieuwde interesse in politiserend werken.¹ Dit gaat over het signaleren en agenderen van problematiek op structureel, maatschappelijk niveau. Politiserend werken vraagt van professionals dat zij zich niet enkel opstellen als individueel hulpverlener, maar ook onrecht signaleren en mensen die slachtoffer zijn van onrecht ondersteunen in het behartigen van hun belangen. Het is een 'structurele benadering' van sociaal werk, waarbij professionals een rol voor zichzelf weggelegd zien om maatschappelijke uitsluitingsmechanismen aan te kaarten (Hermans 2014). Dit vraagt 'context-sensitiviteit' en 'sociale-reflexiviteit' van professionals (Linders, Kesic & Hermans 2024): het ver-

mogen om niet alleen naar de individuele casus of cliënt te kijken, maar oog te hebben voor grotere maatschappelijke vraagstukken en de rol van organisaties en beleid daarin. Het vraagt ook oog voor machtsongelijkheid: het vermogen om te analyseren hoe kansen en middelen ongelijk zijn verdeeld in de samenleving. Maar hoe kom je van sociale reflexiviteit naar sociale actie in de huidige tijd? En in hoeverre hebben sociaal professionals überhaupt handelingsruimte om bij te dragen aan sociale verandering als zij werken in opdracht van de overheid? Verschillende onderzoekers in het sociaal domein signaleren dat sociaal werkers in 'morele nood' raken, gedesillusioneerd raken en kiezen voor een exitstrategie, of 'stil verzet' plegen (Kampen 2024; Hoijtink 2022, Van den Dries 2022).² Er zijn echter maar weinig professionals die openlijk hun ongenoegen durven uiten over het huidige beleid, en die publiekelijk

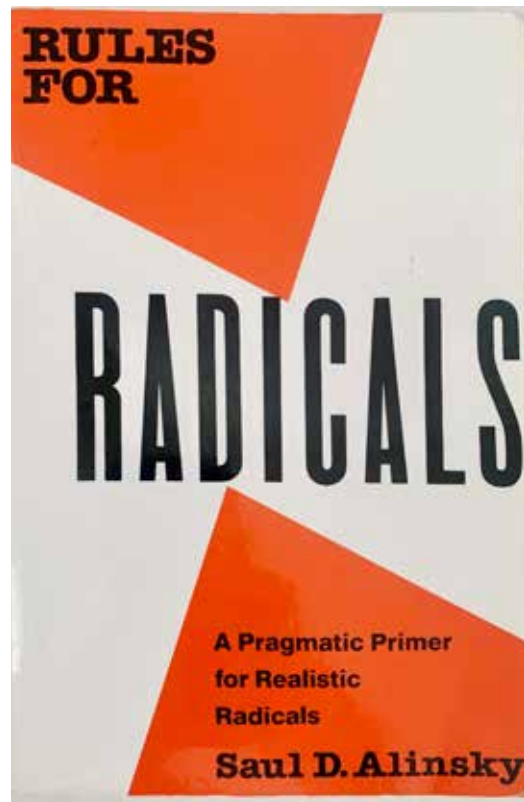
proberen meer zeggenschap op te eisen over de condities waaronder zij hun werk moeten doen.

Maar hoe kom je van sociale reflexiviteit naar sociale actie in de huidige tijd?

Er zijn interessante lessen te leren uit het verleden in relatie tot de vraag hoe sociaal werkers bij zouden kunnen dragen aan sociale verandering. De hedendaagse pleidooien voor politiserend werken in het sociaal domein doen soms denken aan discussies uit de jaren 70, toen er ook veel aandacht was voor structureel werken. Maar de tijden zijn veranderd, én de professionals zijn veranderd. In dit artikel bespreek ik hoe sociale actie als strategie in de jaren 70 op de agenda van het sociaal werk kwam te staan, en welke inspiratie we vandaag nog kunnen halen uit het werk van Saul Alinsky, één van de grondleggers van de Amerikaanse traditie van community organizing. Zijn *Rules for Radicals* kunnen ons helpen om ons voor te stellen hoe een eigentijdse vorm van sociale actie bij zou kunnen dragen aan sociaal werk dat een tegenwicht kan bieden in het huidige politieke klimaat.

Sociale actie 'oude' stijl

In het Nederlandse sociaal werk werd de methode van Alinsky op de kaart gezet door oud-opbouwwerker Piet Reckman. Hij schreef in 1971 een boek over 'Sociale Aktie' waarin hij uiteenzet hoe sociaal werkers tegenmacht kunnen organiseren om de levensomstandigheden van de gemeenschappen waarmee ze werken te

Cover Saul Alinsky, *Rules for Radicals: A practical primer for realistic radicals*, Vintage, 1989 [1971].

verbeteren. Reckman was in die tijd onderwijscoördinator en adjunct-directeur van de Sociale Academie De Horst in Driebergen. Zijn visie vormde een belangrijk referentiekader voor een generatie professionals die toen werd opgeleid. Er waren professionals die met hem wegliepen én professionals die hem afschuwelijk vonden, vanwege zijn radicale politieke engagement. In zijn boek beschrijft Reckman gedetailleerd verschillende strategieën die sociaal werkers kunnen inzetten om rond bepaalde kwesties de publieke opinie te beïnvloeden, politieke bestuurders onder druk te zetten en beleidsveranderingen af te dwingen. Dit is nodig, omdat werkers

die zich blijven richten op 'het lenigen van individuele nood en het aanpassen van maatschappelijk onaanangepast met hun opruim- en aanpassingswerk in feite onrechtvaardige structuren overeind houden', aldus Reckman (1974, p. 64). Gebaseerd op een marxistische analyse van klassenstrijd, zag Reckman sociale actie als voorwaarde om uiteindelijk tot een revolutionaire omwenteling van bestaande machtsverhoudingen te komen. Hij was kritisch op het door de overheid gefinancierde welzijnswerk, dat in zijn ogen vooral tot doel had om mensen als 'menselijk kapitaal' productief te laten zijn in een kapitalistische economie. Ruim voordat 'new public management' dominant werd in Nederland waarschuwde Reckman al voor marktwerking in het sociaal domein. 'Net als andere produkten van menselijke arbeid, of het nu gaat om hand- of hoofdarbeid, wordt ook de vorming van een voor de markt geproduceerd goed, onderworpen aan de wetten waaraan de gehele maatschappelijke productie is onderworpen: die van meerwaarde en winst-maximalisatie' (Reckman 1974, p. 126). Het welzijnswerk was volgens hem vooral gericht op het bevorderen van gewenste, productieve maatschappelijke participatie. Met sociale actie zouden sociaal werkers er ook voor kunnen kiezen om bondgenoten te worden van de vakbonden in de strijd tegen een kapitalistische samenleving. Reckman geeft hele concrete adviezen over technieken die sociaal werkers in deze strijd kunnen inzetten: van het delen van andere verhalen over de wereldgeschiedenis en 'kritische consumptie' tot het opstellen van petitieën en lobbyen bij volksvertegenwoordigers.

Reckmans visie op sociale actie kreeg veel bijval, maar ook veel kritiek. Er vonden in de jaren 70 veel ideologische discussies plaats over de noodzaak van sociale actie en veel sociaal werkers sloten zich aan bij sociale bewegingen. Tegelijkertijd bleef het vaak bij revolutionaire retoriek en waren er maar beperkt duurzame, concrete initiatieven waarbij sociaal werkers samen met gemarginaliseerde groepen beleidsveranderingen wisten af te dwingen. Het revolutionaire elan van de jaren 70 werd vanaf de jaren 80 steeds meer gezien als te utopisch én dogmatisch (De Brabander 2022). In een bijdrage aan de Canon van het Sociaal Werk wordt Reckman geprezen om zijn onvermoeibare inzet voor leefbaarheid en sociale rechtvaardigheid in achtergestelde wijken, maar ook een sociale paternalist genoemd.³ Reckman en andere voorstanders van sociale actie in de jaren 70 beoogden sociaal werkers te bevrijden van een 'vals bewustzijn'. Zij zouden zich niet bewust zijn van de manier waarop hun hulpverlening door de overheid en de heersende klasse als instrument werd ingezet om de gevestigde orde in stand te houden (De Brabander, Kaulingfreks & Ham 2021, p. 9). Het is echter de vraag in hoeverre er sprake kan zijn van daadwerkelijke emancipatie, wanneer de 'onderklasse' nog steeds een 'leermeester' met meer kennis van sociale actie nodig heeft om bevrijd te worden.

Sociale Actie Nieuwe Stijl

Tegenwoordig wordt de noodzaak om collectiviserend te werken en kritiek te leveren op onrechtvaardig overheidsbeleid weer sterk gevoeld. Het pleidooi voor participatie

en eigen kracht dat decennia dominant was in het sociaal domein heeft bestaande ongelijkheden immers niet opgelost. Hedendaagse crises zoals het Toeslagen-schandaal, de tekorten in de jeugdzorg, en het gebrek aan menswaardige opvang voor mensen die gevlucht zijn laten zien dat politiek beleid structurele vormen van ongelijkheid en onrecht in stand houdt of zelfs in de hand werkt. In haar Marie Kamphuis-lezing van 2018 stelde Margot Scholte al dat het de moeite loont om opnieuw te kijken naar sociale actie als onderdeel van een interventiestrategie om dergelijke structurele sociale problematiek te agenderen.⁴ Ze pleit echter wel voor goed georganiseerde sociale actie, en een combinatie met de aanpak van individuele gevolgen van sociale problematiek. Voor Scholte zou de interventiestrategie waar sociale actie onderdeel van uitmaakt zowel gericht moeten zijn op ‘invoegen’ als op ‘structuraliseren’. Invoegen duidt op het helpen van mensen om zich te verhouden tot het systeem, zodat ze minder last ervaren van structurele kwesties, zoals uitsluitingsmechanismen.

Tegenwoordig wordt de noodzaak om collectiviserend te werken en kritiek te leveren op onrechtvaardig overheidsbeleid weer sterk gevoeld

Bij structuraliseren wordt de problematiek juist boven het individuele niveau uitgetild: gestreefd wordt naar maatschappelijke verandering en sociale rechtvaardigheid. Scholte noemt deze interventiestrategie Sociale Actie Nieuwe Stijl. Een hedendaagse vorm van sociale actie die niet dogmatisch of utopisch is, en zowel rekening houdt met

individuele behoeftes, als met collectieve belangen van gemarginaliseerde groepen.

In hoeverre ervaren uitvoerend sociaal werkers daadwerkelijk tijd en ruimte om structurele problematiek te signaleren en agenderen

De afgelopen jaren discussieerden met name onderzoekers, docenten van hbo-opleidingen en betrokkenen bij de beroepsvereniging over het nut en de noodzaak van politiserend sociaal werk. In het debat over politiserend werken verschoof Scholtes vraag naar een hedendaagse vorm van sociale actie als strategie binnen het sociaal werk, naar de vraag in hoeverre sociaal activisme een kerndoel zou moeten zijn van het sociaal werk.⁵ In een bijdrage hierover constateert Jan Willem Bruins, directeur van de Nederlandse beroepsvereniging van sociaal werkers (BPSW), dat het debat over politisering nauwelijks gevoerd wordt door mensen uit de praktijk, en vraagt hij zich af in hoeverre uitvoerend sociaal werkers daadwerkelijk tijd en ruimte ervaren om structurele problematiek te signaleren en agenderen. In een reactie op Bruins legt een groep Vlaamse onderzoekers uit dat politisering in Vlaanderen juist wordt opgevat als concreet handelen in de alledaagse beroepspraktijk.⁶ Zij definiëren politisering als: ‘praktijken die bijdragen tot het publieke debat over het samenleven’ en stellen dat sociaal werkers, ook zonder utopische vergezichten of dagelijks op de barricades te staan, tegenwoordig de bestaande verhoudingen, regels en logica’s die als ‘normaal’ worden gezien kunnen bevragen en

doorbreken. Net als Scholte betogen zij dat kritiek op systemisch niveau, bijvoorbeeld op de neoliberale tendensen in het sociaal domein, samen kan gaan met individuele ondersteuning van mensen die de nadelige effecten van deze tendensen ervaren. Hoe kunnen sociaal werkers dit doen in hun alledaagse beroepspraktijk, en hoe kan verder invulling gegeven worden aan het pleidooi van Scholte voor een strategie van Sociale Actie Nieuwe Stijl? Om die vraag te beantwoorden is het wederom zinvol om een bron uit het verleden te raadplegen.

Community organizing volgens Alinsky

Piet Reckman was voor zijn visie op sociale actie schatplichtig aan de Amerikaanse community organizer Saul Alinsky. Alinsky werd in 1909 geboren in een Joods-Russisch migrantengezin in een arme wijk in Chicago. Hij werd in de jaren 30, tijdens de grote economische crisis, actief in de vakbondsbeweging; toen nog de grootste sociale beweging die mensen mobiliseerde rond een progressieve politieke agenda (Reitzes & Reitzes 1982).

Alinsky werd in de decennia daarna adviseur van talloze community organizing initiatieven, van bewonersgroepen in achtergestelde wijken, tot initiatieven van inheemse bevolkingsgroepen en mensen van kleur die zich verzetten tegen landonteigening en raciale segregatie in de Verenigde Staten en Canada. Dit waren lokale grassroots organisaties gebaseerd op gedeelde belangen binnen een specifieke, lokale context en niet op een gedeelde identiteit, politieke ideologie of geloofsovertuiging. In 1971, aan het eind van zijn leven, schreef

Alinsky op basis van zijn talloze ervaringen met het ondersteunen van grassroots initiatieven voor sociale verandering *Rules for Radicals*. Dit boek wordt tegenwoordig nog steeds gezien als hét basiswerk voor community organizers. Zeker in de jaren 70 en 80 vond de methode van Alinsky internationaal opvolging in verschillende sociale bewegingen en in het opbouwwerk. Toen Barack Obama in 2008 verkozen werd als president van de Verenigde Staten, werden zijn eigen ervaringen als community organizer in Chicago en de toepassing van de methoden van Alinsky in zijn presidentiële campagne benoemd als belangrijke succesfactoren.

Toen Barack Obama in 2008 verkozen werd als president van de Verenigde Staten, werden zijn eigen ervaringen als community organizer in Chicago en de toepassing van de methoden van Alinsky in zijn presidentiële campagne benoemd als belangrijke succesfactoren

Alinsky wordt in de Nederlandse Canon van het Sociaal Werk de ‘vader van de samenlevingsopbouw’ genoemd.⁷ Dat is niet terecht, aangezien community organizing in de Amerikaanse context en traditie van Alinsky vooral plaats vindt binnen grassroots organisaties die niet in opdracht werken van de overheid en meestal ook niet gesubsidieerd worden door de overheid, zoals wel het geval is in het Nederlandse opbouwwerk. Bovendien wijkt Alinsky’s visie op leiderschap, strategie en organisatiestructuur af van een ander belangrijk referentiekader in de Nederlandse samenlevingsopbouw: de *settlement*-traditie van Jane Addams. In het Nederlandse opbouw-

werk zijn meer sporen terug te vinden van de manier van werken van Addams, dan van Alinsky. Alinsky was juist kritisch op de *'settlement movement'*, waarin middenklasse sociaal werkers gemeenschappen beoogden te helpen om hun levensomstandigheden te verbeteren door zelf in armere wijken te gaan wonen (Trolander 1982). Hij zag een liefdadigheidslogica in de settlement movement die hij resoluut afwees. De beweging was voor hem te veel gericht op aanpassing aan bestaande maatschappelijke normen en structuren, door armere mensen te bewegen om 'op te klimmen' tot de levensstandaard van de middenklasse. De settlement werkers kregen volgens Alinsky daarbij een rol als *'gatekeepers'* tussen de leefwereld van de armen en het institutionele domein. Alinsky was ervan overtuigd dat arbeiders en armen geen 'geschoolde' professionals nodig hadden om voor hen te spreken. De organizers die Alinsky adviseerde, speelden wel een rol in de politieke educatie van gemeenschappen, maar niet omdat zij meer relevante kennis van de samenleving zouden hebben. Door geïnteresseerde en kritische vragen te stellen konden organizers mensen uitnodigen om op een andere manier na te denken over maatschappelijke verhoudingen, en zo hun eigen vermogens ontdekken om sociale verandering te realiseren. Zo ontstond een wederzijds leerproces waarin de organizer leerde van het perspectief van de mensen met wie hij of zij werkte, en vice versa (Phulwani 2016). Alinsky's methode van community organizing wijkt vooral af van de Nederlandse traditie van professionele samenlevingsopbouw in het doelbewust gebruik van *'agitation'*, tegenspraak

of opschudding. Alinsky gaat uit van het creëren van productieve oppositie of strijd met dominante instituties, autoriteiten of de overheid, om voor de belangen van onderdrukte of gemarginaliseerde gemeenschappen – de *have nots* in de woorden van Alinsky – op te komen. De organizer erkent hun ervaringen met uitbuiting en onrecht, stimuleert hun hoop op sociale verandering, en geeft hen concrete inspiratie om die verandering samen te realiseren. De organizer kiest expliciet kant tegen de gevestigde orde en mobiliseert mensen om in opstand te komen tegen partijen in een dominante machtspositie, van woningbouwcorporaties en de politie, tot de gemeente en grote bedrijven. Deze nadruk op het organiseren van tegenmacht en conflict sprak Piet Reckman ook aan in de jaren 70. De radicale visie op samenlevingsopbouw

De organizer kiest expliciet kant tegen de gevestigde orde en mobiliseert mensen om in opstand te komen tegen partijen in een dominante machtspositie

uit de jaren 70 vormt echter een uitzondering op meer reguliere opvattingen over het Nederlandse opbouwwerk (Staples & Gradenier 2012). Traditiegetrouw staat het Nederlandse opbouwwerk meer in het teken van community building – het bij elkaar brengen van gemeenschappen om sociale cohesie en leefbaarheid te bevorderen – dan van community organizing – het ondersteunen van gemeenschappen bij het nastreven van sociale verandering, met het doelbewust creëren van maatschappelijke onrust als productief onderdeel van het proces.

Affiche 'Speelt de gemeente een spelletje met ons?' Nederlandse Affiches, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis.

Hedendaagse *Rules for Radicals*

Wanneer we de revolutionaire ambities in de jaren 70 laten en door de bril van nu kijken naar de adviezen van Alinsky, zijn er in zijn werk veel aanknopingspunten te vinden voor Sociale Actie Nieuwe Stijl in het Nederlandse sociaal werk, zoals zijn pragmatisme, aandacht voor eigenbelang en nadruk op concrete verbeteringen van de levensomstandigheden van mensen op lokaal niveau. Wat opvalt bij een actuele herlezing van Alinsky's *Rules for Radicals* is dat hij heel pragmatisch is in zijn benadering van sociale actie, en een realist op politiek gebied (Phulwani 2016). Anders dan je misschien zou verwachten van een politiek

geëngageerde organizer uit de eerste helft van de 20e eeuw, had Alinsky een broertje dood aan dogmatisme. Een aantal van de belangrijkste eigenschappen van een goede organizer zijn openheid, oprechte interesse en het vermogen om nieuwsgierige vragen te stellen, volgens Alinsky,

Deze openheid stelt de organizer in staat om de gegeven situatie in de wereld als vertrekpunt te nemen voor sociale actie, en niet een ideaalbeeld. Een organizer weet niet beter wat nodig is, en zou moeten aansluiten bij de manier waarop een bepaalde gemeenschap zichzelf al heeft georganiseerd. Elke gemeenschap kent immers een bepaalde mate van organisatie, aldus Alinsky (1971, p. 115). Daar kan de organizer een flinke dosis verbeeldingskracht aan toevoegen. De organizer moet zich een voorstelling kunnen maken van concrete sociale verandering op lokaal niveau, en daar mensen in mee kunnen nemen door ze aan te spreken op hun eigenbelang. Als mensen geen concrete verbetering in hun eigen leefomstandigheden te verwachten hebben, zullen ze niet snel geneigd zijn om zich voor sociale actie in te zetten.

Een organizer weet niet beter wat nodig is, en zou moeten aansluiten bij de manier waarop een bepaalde gemeenschap zichzelf al heeft georganiseerd

Pas wanneer mensen inzien dat zij elkaar kunnen ondersteunen in het nastreven van hun eigen belangen, zal er een bredere beweging ontstaan. Dan kunnen mensen een deal sluiten: ik steun jou in wat jij wilt bereiken, als jij mij steunt bij wat ik

wil bereiken (Alinsky 1971, p. 77). Die concrete deals zouden het programma van de beweging moeten uitmaken, en niet een abstract, ideologisch verhaal. Hoe revolutionair dat verhaal ook is. Een organizer kan een gemeenschap helpen om de gestapelde problematiek die mensen ervaren en machteloos maken op te delen in gerichte issues die geadresseerd kunnen worden. Mensen gaan in het organiseren van sociale actie begrijpen hoe het issue is ontstaan, waar de macht zit, en wie onder druk gezet of overtuigd kan worden om de gewenste verandering te bewerkstelligen. Issues moeten nooit te groots, algemeen of veelomvattend zijn. Ze moeten helder gecommuniceerd kunnen worden, mensen enthousiasmeren en aanzetten tot concrete en gerichte acties (Alinsky 1971, p. 96, 97). Bovendien kenmerkt community organizing in de traditie van Alinsky zich door de hoge mate van discipline en de aandacht voor goede organisatiestructuren om ervoor te zorgen dat bepaalde issues gericht aangepakt kunnen worden.

Alinsky vond het belangrijk dat individuele vrijheden nooit opgeofferd worden in de strijd voor collectieve belangen. Binnen een gemeenschap moeten de rechten van minderheden gewaarborgd worden, en sociale actie zou er uiteindelijk toe moeten leiden dat elk individu verschillende loyaliteiten kan hebben en zijn eigen potentieel zoveel mogelijk kan waarmaken (Alinsky 1971, p. xxiv). Alinsky's adviezen sluiten daarmee helemaal aan bij het pleidooi van Scholte voor Sociale Actie Nieuwe Stijl, waarbij er zowel aandacht is voor het aanpakken van structurele maatschappelijke patronen die

onrecht veroorzaken, als voor de impact van sociale problematiek op individueel niveau. Alinsky pleitte er al voor om een 'realistische radicaal' te zijn die streeft naar haalbare verandering in de gegeven situatie.

Door de ongelijke machtsverhoudingen rondom een maatschappelijk vraagstuk uit te vergroten en in extreme mate te doordenken of te visualiseren, kan satire bijdragen aan het publiek zichtbaar maken van onrechtvaardigheid

Ook op tactisch vlak toonde Alinsky zich vooral pragmatisch en zijn zijn adviezen nog altijd actueel. Mensen moeten plezier hebben in de sociale strijd waar ze zich in begeven. Hun leven is vaak al ellendig genoeg door de problemen die ze ervaren. Tijdens het organiseren van sociale acties moeten ze zich niet gaan vervelen, maar de urgentie ervaren van het issue waar ze zich voor inzetten, én energie halen uit de dingen die ze samen ondernemen. Demonstreren omdat dat nu eenmaal gebruikelijk is, of een boycot initiëren die eindeloos voortduurt, het zijn voorbeelden van sociale actie die meestal niet erg effectief zijn, volgens Alinsky. Je kunt beter een ludieke actie organiseren met een groot verrassingseffect. Alinsky geloofde sterk in creatieve acties en satire als wapen. Het belachelijk maken van de macht zag hij als een effectieve manier om mensen in een gemarginaliseerde positie te steunen in hun strijd voor sociale verandering. Door de ongelijke machtsverhoudingen rondom een maatschappelijk vraagstuk uit te vergroten en in extreme mate te doordenken of te visualiseren, kan satire bijdragen aan het publiek zichtbaar maken van onrecht-

Affiche 'Het ware gezicht van de gemeente!', 1975. Nederlandse Affiches, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis.

vaardigheid. Het is echter wel de vraag in hoeverre ludieke acties tegenwoordig nog relevant zijn als verzetsstrategie, nu politici zelf absurde acties tot beleid hebben verheven. Niet voor niets heeft satirisch platform De Speld minister Faber van immigratie aangeklaagd vanwege 'onrechtmatige concurrentie', aangezien zij volgens

de Speld 'gedurende een langere periode structureel satire bedrijft met als doel het publieke debat te ontwrichten'.⁸ Haar publieke uitspraken en beleidsbeslissingen zijn dusdanig irreëel dat het onderscheid tussen realiteit en satire dreigt weg te vallen. Ook in een recente *Tegenlicht*-aflevering met de toepasselijke titel 'New Rules for Radicals'

wordt de vraag gesteld wat het effect van satire nog kan zijn als de echte clowns aan de macht zijn.⁹ Desalniettemin zien we bij de huidige klimaatbeweging dat er meer mensen actief betrokken willen worden wanneer er ook plezier te beleven valt.¹⁰

Sociale actie en wederzijdse steun

Alinsky's pragmatische methode van organizing kan inspiratie bieden aan sociaal professionals om bij te dragen aan sociale verandering, mits we enkele kritische kanttekeningen plaatsen. Toen Alinsky zelf actief was in de vakbondsbeweging in de jaren 30 waren het voornamelijk mannen die in de rol van organizer erkend werden. Uit de tekst van *Rules for Radicals*, die Alinsky begin jaren 70 schreef, spreekt nog steeds een macho perspectief. Zo benoemt hij bijvoorbeeld expliciet dat het voor succesvolle organizers moeilijk is om met voldoende aandacht relaties aan te gaan of een gezinsleven te onderhouden (Alinsky 1971, p. 65).

De nadruk die Alinsky legt op publieke confrontaties als 'krachtmeting' tussen gemarginaliseerde gemeenschappen en personen met institutionele invloed wordt dan ook wel gezien als onderdeel van een 'macho' traditie van community organizing. Feministische critici van Alinsky wijzen erop dat in zijn werk de strijd om macht wordt gezien als een 'zero sum game': de have-nots kunnen alleen meer macht krijgen door macht bij de elite weg te halen. Sociale verandering is inzet van een competitie waarin je óf winnaar, óf verliezer bent (Stall & Stoecker 1998). Er zijn ook verschillende feministische tradities van or-

ganizing waarin meer aandacht uitgaat naar het werk achter de schermen om onderlinge relaties van solidariteit en zorgzaamheid op te bouwen binnen gemeenschappen. Macht wordt in deze tradities eerder gezien als een overvloedige krachtbron, die door individuele actoren of gemeenschappen aangeboord en gedeeld kan worden, zonder dat iemand anders daarvoor hoeft 'in te leveren'. In de Amerikaanse geschiedenis van radicaal feministisch verzet tegen onrecht wordt sociale actie ook gezien als strategie om tegenmacht te organiseren.

niet alleen gemediatiseerde acties van high-profile leidersfiguren kunnen sociale verandering in gang zetten, maar ook de stille kracht van organizers kan daar voor zorgen

Een voorwaarde voor effectieve sociale actie is het langzame en onzichtbare werk om een stevige, duurzame basis van wederzijdse steun en zorgzame relaties op te bouwen. Vrouwelijke community organizers uit de burgerrechtenbeweging zoals Ella Baker lieten zien dat niet alleen gemediatiseerde acties van high-profile leidersfiguren kunnen sociale verandering in gang kunnen zetten, maar dat ook de stille kracht van organizers die van onderop werken aan een stevig, alternatief sociaal vangnet onmisbaar is. Hun activiteiten droegen eraan bij dat mensen het verband zagen tussen hun directe behoefte aan steun in hun persoonlijke leven – van kwalitatief goed onderwijs tot gratis kinderopvang – en hun politieke strijd voor gelijke burgerrechten, omdat zij als 'bridge leaders' op beide niveaus actief waren (Robnett 1996). Een sterke sociale

basis kan niet alleen de onderdrukten, maar ook de onderdrukker bevrijden, aangezien sociale verandering bijdraagt aan het humaniseren van iedereen, inclusief de machthebbers, om de woorden van Paulo Freire (1970) te parafraseren.

De sociaal werker die streeft naar sociale rechtvaardigheid kan niet langer dogmatisch of paternalistisch zijn, maar liefst wel radicaal en zorgzaam

In de huidige geïndividualiseerde en meritocratische samenleving hebben we een combinatie nodig van het pragmatisme van Alinsky en de wederzijdse steun of '*mutual aid*' van feministische community organizers. Wanneer gemarginaliseerde gemeenschappen elkaar ondersteunen vanuit een gedeeld besef van kwetsbaarheid, kan er solidariteit ontstaan in horizontaal georganiseerde sociale actie. Vanuit eigen ervaringskennis maken organizers op gelijkwaardige basis onderdeel uit van deze horizontale beweging, in plaats van zich er boven of buiten te plaatsen. We zien deze tendens terug in initiatieven zoals 'zorgzame buurten', waarin bewoners zelf de zorg voor buurtgenoten op zich nemen, daar waar de overheid onvoldoende een sociaal vangnet garandeert.¹¹

Daarbij inventariseren bewoners welke hulpbronnen en capaciteiten al aanwezig zijn in de wijk en spelen sociaal profes-

sionals geen leidende, maar wel een ondersteunende rol. Het vinden van een balans tussen het aankaarten van systemisch onrecht en het ondersteunen van individuen bij het omgaan met de nadelige effecten van dit systemische onrecht wordt makkelijker wanneer niet alleen publieke confrontaties met institutionele partijen gezien worden als sociale actie. Ook het opbouwen en onderhouden van beschermende netwerken waarin mensen uit de marge zich op persoonlijk niveau gesteund weten is onderdeel van een effectieve strijd om sociale rechtvaardigheid. Ook het persoonlijke kan immers politiek zijn.

Vandaag de dag leidt macho politiek van 'eigen volk eerst' en 'eigen schuld dikke bult' ertoe dat sociale steun 'verdiend' moet worden door mensen die passen in het plaatje van de witte, productieve en zelfredzame burger, terwijl anderen die daar vanaf wijken worden uitgesloten en gestigmatiseerd. Het antwoord op beleid dat dit soort onrecht en ongelijkheid produceert kan niet alleen maar macho zijn, maar moet ook empathisch, zorgzaam, volhardend en solidair zijn. De sociaal werker die streeft naar sociale rechtvaardigheid kan niet langer dogmatisch of paternalistisch zijn, maar is liefst wel radicaal en zorgzaam. Of misschien eerder radicaal in zijn of haar solidariteit met de mensen die zich niet langer beschermd weten door de overheid.